

УДК 327(44):327.51

Фуртатов В.С., доцент, державний службовець IV рангу, директор Інституту державного управління Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили.

Сорока С.В., кандидат політичних наук, старший викладач кафедри державної політики та менеджменту Інституту державного управління Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили.

ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНИЙ АЛЬЯНС І ФРАНЦІЯ: ОСОБЛИВОСТІ ПАРТНЕРСТВА

Стаття присвячена проблемам взаємовідносин Франції і НАТО, які обумовлюють особливості їхнього партнерства. Визначено сучасні тенденції політики Франції щодо Альянсу.

Article is devoted to problems of mutual relations of France and the NATO which cause features of their partnership during a history. Modern lines of a France policy concerning the Alliance are determined.

Сьогодні Україна активно реалізує проголошений курс на євроатлантичну інтеграцію. Вже у грудні 2008 року очікується вирішення питання про приєднання України до плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ). З огляду на це, досить актуальним на даному етапі є досвід членства країн-засновників Альянсу, а особливо Франції, яка завжди мала з НАТО особливі партнерські відносини. Тому в даній статті ставиться завдання проаналізувати еволюцію партнерських відносин Північноатлантичного альянсу і Франції від створення організації й до сьогодення.

Спочатку звернімося до витоків створення організації Північноатлантичного договору. Закінчення Другої світової війни застало Європу в катастрофічній економічній ситуації, викликаній величезною військовою заборгованістю більшості країн, необхідністю відбудови зруйнованого війною господарства. Фактичний поділ повоєнної Європи на два табори загострювало невирішене питання щодо майбутнього переможеної Німеччини, а також політичне і військове суперництво, що наростало між двома блоками. Подальші політичні події розвіяли ілюзії перших місяців по завершенню Другої світової війни, коли західні уряди вірили, що завдяки гармонійній співпраці всіх учасників антигітлерівської коаліції можна досягти надійного миру.

Створення НАТО не було одномоментною дією, а поступовим процесом, ініційованим європейськими урядами, які мали на меті формування системи безпеки на континенті. Провідну роль у цьому процесі відіграла Франція. Так, підписання у березні 1947 року Францією і Великобританією союзного договору у Дюнкерку стало пересторогою щодо відродження німецького мілітаризму, а також прагненням щодо зміцнення безпеки перед експансією комунізму. Підписання Брюссельського договору у березні 1948 року поширило Дюнкеркський договір ще на три держави – Бельгію, Голландію та Люксембург. Суть цього документу полягала у взаємному зобов'язанні щодо надання допомоги на випадок збройного нападу на одного з його учасників.

Остаточо Північноатлантичний договір був підписаний 4 квітня 1949 року дванадцятьма державами, серед яких: Бельгія, Данія, Франція, Голландія, Ісландія, Канада, Люксембург, Норвегія, Португалія, США, Велика Британія, Італія. Головною метою НАТО, на думку першого генерального секретаря Альянсу лорда Ісмаєа, було “to keep Soviets out, Americans in, and Germans down” (проти дія політиці СРСР у просуванні на Захід, забезпечення присутності США в Європі, контроль за діями Німеччини).

Однак ставлення Франції до партнерства в рамках НАТО вже тоді було неоднозначним. Незалежна і волелюбна вдача французів не дозволяла змиритися з перевагою у новоствореній структурі американців та історично близьких їм за духом і культурою англійців. Яскравим прикладом є ініціатива Франції створити на початку 1950-х років Європейського оборонного співтовариства. Спробуємо проаналізувати ці події з точки зору їх можливого впливу на події 1966 року і вихід Франції з військової структури НАТО.

Актуалізації питання військової інтеграції Європи сприяли військові дії в Кореї. У вересні 1950 року уряд США звернувся до Атлантичної Ради з пропозицією переозброєння Німеччини й формування німецьких військових сил під егідою НАТО. Проти цього рішуче виступила Франція і використала своє право вето на прийняття Німеччини до НАТО. З ініціативи колишніх голів урядів Великобританії – Уїнстона Черчилля і Франції – Поля Рейно була прийнята рекомендація, що пропонувала створення європейської армії, яка знаходилася б під контролем європейського міністра оборони і під демократичним європейським наглядом. Водночас, прем'єр-міністрові Франції Рене Плевену було запропоновано так званий “розширений план Шумана” щодо питань оборони, як альтернативне рішення проблеми ремілітаризації Німеччини.

Вже 24 жовтня 1950 року Р. Плевен звернувся до Національної Асамблеї Європейського співтовариства з пропозицією утворення європейської армії, підпорядкованої політичним інститутам об'єднаної Європи. В основу цього плану була покладена ідея інтеграції національних збройних сил на досить низьких рівнях військової структури – починаючи з батальйону чи полку. Для утримання об'єднаної армії передбачалося створення спільного бюджету країн-учасниць. Німеччина не матиме власних збройних сил, але певний німецький військовий контингент увійде до складу європейської армії. Цим планом Франція переслідувала основну мету: створити силу, спроможну серйозно протистояти англо-американській перевазі на континенті. Варто наголосити, що для ФРН план Плевена був більш прийнятним, ніж американські пропозиції, оскільки в європейській армії передбачався однаковий статус військових формувань для всіх країн-учасниць. Великобританія висловила на користь плану, але оголосила, що не братиме участі в європейській армії.

Після тривалих дебатів щодо питання створення європейської армії 1 лютого 1952 року було підготовлено проект договору про створення Європейського оборонного співтовариства (ЄОС). Згідно з ним інтеграція збройних сил мала здійснюватися не на рівні батальйону чи полку, а на рівні армійського корпусу. Отже, бундесвер отримував право створювати власні дивізії.

Європейська армія мала включати в себе національні угруповання з 13 тис. чоловік, об'єднаних у 43 дивізії, із них 14 французьких, по 12 італійських та німецьких і 5 від країн Бенілюксу. Жодних інших національних військових формувань, за винятком жандармерії для підтримання внутрішнього порядку, країнам-учасникам мати не дозволялося. Також проект договору передбачав розбудову цілісної організації європейських збройних сил: спільний бюджет, спільну систему військової освіти, уніфіковане озброєння й уніформу. Пропонувалося і заснування інституцій для керування співтовариством: Ради міністрів, Європейського комісаріату оборони, Парламентської асамблеї та Суду.

Договір про ЄОС був підписаний 27 травня 1952 року у Парижі міністрами іноземних справ Франції, ФРН, Італії, Бельгії, Нідерландів та Люксембургу. Він був швидко ратифікований Німеччиною, Нідерландами, Бельгією, Люксембургом, але відкладений Італією у зв'язку з опозицією у Парламенті. До того ж Італія очікувала на ратифікацію договору у Франції, яка і була ініціатором створення ЄОС. Однак у Франції точилися гострі дебати щодо Паризького договору. Так, проти Оборонного співтовариства виступали комуністи, що вбачали у ньому шлях до зміцнення союзу із США, а також прихильники генерала де Голля, які вказували на загрозу денационалізації французької армії. Як наслідок 30 серпня 1954 року Національні збори Франції відхилили ратифікацію договору про створення ЄОС більшістю голосів – 319 проти 264. Отже, фактично ініційований Францією проект, який вже тоді міг створити передумови для ефективної спільної системи європейської безпеки і оборони на протигагу НАТО, був самою Францією і провалений. Цілком реальний шанс був втрачений.

Особливого поширення незалежницькі настрої у Франції досягли у 1958 році, коли до влади повернувся генерал Шарль де Голь. Він привніс до французької політики такі гасла й ідеали, які й визначили всю подальшу поведінку П'ятої Республіки як у НАТО, так і в зовнішній політиці в цілому. Взагалі генерал у своїй політиці спирався на такі постулати, як незалежність та велич Франції, антиамериканізм, привілейоване партнерство з СРСР та створення незалежних сил стримування [1].

У цьому контексті необхідно виокремити ключові аспекти цієї політики:

- незалежність діяльності;
- застосування ядерної зброї у разі загрози французькій території і цілковита свобода її використання;
- участь Франції в Атлантичному альянсі, але неучасть у військових командних структурах [2].

Якщо проаналізувати причини виходу Франції з військової структури НАТО, варто звернути увагу на дві основні. По-перше, неможливість змиритися

з першістю США та Великої Британії в Альянсі, а по-друге, переконання генерала де Голля, що загроза військової конфронтації з СРСР відійшла в минуле, і що до Радянського Союзу необхідно ставитись не як до химерного утворення, що прагне зруйнувати Захід, а як до потенційного партнера в умовах нового європейського порядку. Тому вже з 1959 року Франція почала поступово відходити від НАТО. Спочатку було виведено з-під командування Альянсу середземноморський флот Франції, потім атлантичний. Пізніше була проголошена заборона тримати у Франції натовську ядерну зброю та безконтрольно літати над її територією, що аргументувалося небажанням знаходитися під контролем американських військовослужбовців.

Де Голль став ініціатором створення в країні власної ядерної зброї. Це завдання стало першочерговим відразу після приходу генерала до влади. Що важливо, його виконання передбачалося за допомоги Великобританії, однак американська сторона висловилася проти і завадила налагодженню франко-британського контакту, який у перспективі був би початком співробітництва в ядерній сфері. Незважаючи на фінансові та технологічні труднощі, Франція провела успішні випробування власної першої атомної бомби у Сахарі в 1960 році [3]. Така ситуація, коли Франція розглядала свої ядерні сили власним національним здобутком, призводила до необхідності створення політичного, економічного та військового об'єднання держав Західної Європи на засадах повної самостійності, зокрема від США, ідею якого Франція не полишала ніколи.

Таким чином всі ці події природно закінчилися виходом Франції з інтегрованої військової структури НАТО в 1966 році, а саме з Комітету військового планування і Групи ядерного планування, продовжуючи брати участь в роботі політичних структур альянсу, наприклад, у Раді НАТО. Причому на закриття 29 військових баз блоку й вивід 33 тисяч солдат було надано лише рік. Серед позитивів виходу Франції з військової структури НАТО – можливість для менших країн висловлювати свою думку в Комітеті оборонного планування та в Групі ядерного планування, не наражаючись на спротив з боку Франції.

Почав повертати Францію до проатлантичної орієнтації Жорж Помпиду, який був прем'єр-міністром у Шарля де Голля і змінив його на президентській посаді в 1969 році. Ще більшим атлантистом, ніж Помпиду, виявився Франсуа Міттеран. Однак найбільших успіхів у проатлантичній орієнтації досяг президент Жак Ширак – за його правління зроблено ряд кроків у напрямку нормалізації відносин з НАТО та повернення у цю організацію. На початку грудня 1995 року було проголошено три ініціативи в цій сфері: участь французького міністра оборони у всіх заходах НАТО; повернення Франції до Військового комітету; поліпшення відносин зі штаб-

квартирою Верховного командування об'єднаних військових сил НАТО в Європі. На думку дослідниці зовнішньої політики Франції К.П. Зуєвої, задум Парижа був не в тому, щоб повністю витіснити американців з Європи, а в тому, щоб європейці мали можливість колективно проявляти себе та відстоювати власні погляди в межах НАТО через створення всередині блоку “європейської складової” [4].

Ж. Ширак запропонував американцям передати командування силами НАТО у Середземномор'ї європейцю при збереженні загального стратегічного командування Європою та Атлантикою. Однак США відмовили, пояснюючи, що Середземномор'я та Близький Схід знаходяться у зоні їх інтересів. У результаті цього французи пригальмували повернення у військову організацію Альянсу.

Одночасно зі спробами “європеїзувати” Північноатлантичний альянс французи здійснили спроби активізувати діяльність Західноєвропейського Союзу (ЗЄС). Вони розраховували перетворити ЗЄС у військову організацію Європейського Союзу та забезпечити, наскільки це можливо, його автономний від НАТО статус. Однак інші члени ЗЄС, зокрема представники Великобританії, заявили що цього ніколи не станеться. Отже, ця ініціатива також не увінчалася успіхом.

Певні надії пов'язували французи з активізацією ролі ОБСЄ, однак певні кроки європейців у напрямку незалежності у військовій області наштовхувалися на жорсткий спротив американців, які міцно утримували важелі впливу на Європу через механізми НАТО. Однак, незважаючи на це, Франція продовжувала висувати все нові й нові ідеї в галузі європейської оборони, за її ініціативою створювалися на багатосторонній основі окремі військові формування: Єврокорпус, Єврофор, Європейська авіаційна група. Наприкінці 1998 року на зустрічі в Сен-Мало Франція та Великобританія оголосили спільний проект створення європейських мобільних сил для самостійної участі в операціях на європейському континенті, де не будуть задіяні сили НАТО. Франція висловилася за автономність цих сил від Альянсу. Проте, знову під тиском США вони змушені були відмовитися від таких планів. Було лише прийнято рішення про створення Європейських сил швидкого реагування у складі 60 тис. чол. на основі Європейського корпусу.

На сучасному етапі Франція продовжує спроби поглибленої реінтеграції до Альянсу. У квітні 2008 року Франція на Бухарестському саміті НАТО заявила про намір повернутися до військової структури Північноатлантичного альянсу. Однак, це, за словами Президента Франції Н. Саркозі, відбудеться за двох умов – визнанні незалежної оборонної політики Європи й надання Франції більш значимої ролі в НАТО. По-перше, єдина Європа буде мати здатність нести свою оборону незалежно, і в цьому немає ніякого ризику для США, навпаки, це визначається важливим козирем. Другою умовою Президент висунув надання посад

у вищих структурах керування НАТО французам. Як зазначив Н. Саркозі, за цим двома напрямками із представниками НАТО робота вже ведеться. Однак, якщо в переговорах прогресу не буде, то реінтеграція Франції в НАТО не відбудеться.

Однак при цьому Франція наголошує на тому, що залишить у своєму розпорядженні національну армію і ядерну зброю. Так Франція не помістить жоден свій військовий контингент під командування НАТО в мирний час, а також ядерні сили Франції залишаться винятково національними. Президент Франції відзначив: “Франція – незалежний союзник, вільний партнер. Я додержуюся принципів, які у свій час проголосив генерал де Голль – Франція за будь-яких обставин збереже за собою право прийняття рішення відносно участі своїх військ у воєнних операціях” [5].

Отже, сьогодення політика Франції щодо Північноатлантичного альянсу обумовлена багатьма

факторами. По-перше, це усвідомленням необхідності зміцнювати партнерство з НАТО, тому що необхідно рахуватися з країною яка домінує у цій структурі – США. По-друге, Франція розраховує, що при умові її повернення до військової структури НАТО піде на певні поступки (створення європейських військових сил з особливим статусом), що зміцнить позиції Франції в Європі та світі. І по-третє, провал прийняття Європейської Конституції, а нещодавно і її пом’якшеного варіанту – Лісабонської угоди, в яких передбачалася більш тісна співпраця європейських країн у галузі безпеки й оборони (створення міністерства зовнішніх справ ЄС та передання йому відповідних функцій), не створює ілюзій і щодо спільної зовнішньої політики європейських країн поза межами НАТО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зуева К. Внешняя политика Франции в эпоху “неоголлизма” // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – № 1. – С. 70.
2. Купренюк Т. Франция і НАТО: еволюція суперечливого партнерства // Спостерігач. – 1996. – № 21.
3. Андреева Т. Безопасность Западной Европы и независимые ядерные силы Великобритании и Франции // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – № 1. – С. 53.
4. Зуева К. Внешняя политика Франции в эпоху “неоголлизма” // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – № 1. – С. 72-73.
5. Володин В. Назад в НАТО // Время новостей. – 2008. – 18 июня.